

می‌گیرد و هدف آن آینده‌نگری فرهنگی و شناسایی به موقع جریانها و مسائل فرهنگی و ارائه راهبردهای مواجهه صحیح با آنها می‌باشد. (منبع...)

۲- ابعاد رصد فرهنگی

۱-۲ بررسی مقاطع مختلف زمانی:

هر پدیده فرهنگی در یک طیف زمانی قابل تحلیل و بررسی است. مسائل امروز فرهنگی در عین حال که ریشه در گذشته دارند، دارای تأثیراتی نیز در آینده خواهند بود. بنابراین از حیث زمانی رصد فرهنگی دارای ابعاد ذیل خواهد بود:

۱-۱-۲- ارزیابی عملکرد فرهنگی گذشته در حوزه‌های مختلف به منظور شناخت نقاط قوت و ضعف.

۱-۲-۲- ارزیابی و وضعیت کنونی به منظور سنجش رضایت مندی عواملان و گروه‌های مخاطب.

۱-۲-۳- آینده‌پژوهی و پیش‌بینی آینده فرهنگی به منظور شناخت فرصت‌ها و تهدیدهای پیش روی

۲-۲ جریان‌های فرهنگی:

در هر جامعه‌ای جریان‌های فرهنگی دارای نقش مهمی در رشد فکری مردم و شکل‌گیری ذهنیت عمومی جامعه هستند. جریان‌های فرهنگی از جنبه‌های مختلفی قابل بررسی می‌باشند:

۱-۲-۲- منشأ و مبدأ جریان: نخبگان و صاحبان فکری که تولید اندیشه می‌کنند، متفکرین موج آفرینی که مترجم و بازگو کننده افکار دیگران در سطح جامعه هستند.

۱-۲-۲-۲- شناسایی بسترهای رشد جریان فکری: زمینه‌های داخلی و خارجی شتاب‌دهنده یا کند کننده جریان

۱-۲-۲-۳- مقصد تأثیری گذاری جریان: اثبات مکتب، شناخت مکتب، اجرای مکتب (ارزش‌ها و عقاید

اساسی یا فرعی)

۱-۲-۲-۲- حوزه‌های اخلاقی:

هنجارها و رفتارها (اساسی

یا فرعی)

۱-۲-۲-۴- ویژگی‌های

جریان:

نقاشی، خط، آثار باستانی، ادبیات، رفتارها و... ملاحظه می‌شود. در مجموع فرهنگ مجموعه مرکبی از ارزش‌ها، عقاید، هنجارها و نمادها در نظر گرفته می‌شود که در یک جامعه پذیرفته شده و پایداری آن بصورت غیررسمی و جمعی تضمین شده است. بنابراین فرهنگ چهار مؤلفه یا جزء اصلی دارد، این اجزا عبارتند از:

۱- آگاهی و عقاید

۲- ارزش‌ها

۳- هنجارها

۴- نمادها

حال اگر در صدد ارزیابی و تحلیل تغییر و تحولات عرصه فرهنگ با مختصات فوق باشیم، چه تعریفی از رصد فرهنگی می‌توان ارائه داد؟

این نوشتار در صدد است ضمن تبیین فضای مفهومی موضوع و ابعاد آن، در نهایت فرآیند و سازوکاری را برای رصد فرهنگی ارائه نماید. این فرآیند دارای مراحل چون جریان شناسی فرهنگی، مسئله شناسی، مهندسی و تحلیل مسئله فرهنگی، سیاستگذاری و بهره برداری از ابزارهای فرهنگی مناسب می‌باشد.

۱- تعریف رصد فرهنگی

رصد فرهنگی عبارت است از تحلیل و بررسی ارزش‌ها، نگرش‌ها، هنجارها و رفتارهای موجود در جامعه، سطح فرهنگ ملی و عمومی و خرده فرهنگ‌ها می‌باشد که برای مسأله شناسی فرهنگی و پایش جریان‌های فرهنگی تولید شده در حوزه‌های مختلف جامعه اعم از فرهنگ دینی، فرهنگ سیاسی، فرهنگ اقتصادی، فرهنگ مدنی و فرهنگ علمی انجام

مفهوم فرهنگ یکی از پرکاربردترین واژه‌ها در زندگی اجتماعی انسان‌هاست که گستره وسیع آن از یک سو و ابعاد ذهنی و غیر عینی آن از سوی دیگر پیچیدگی‌های خاصی به آن داده است. به گونه‌ای که بررسی روند تغییرات و تحولات در این حوزه از نظام اجتماعی را بسیار دشوار نموده است. این دشواری در نظام‌های ایدئولوژیک که درصدد دستیابی به فرهنگ مطلوب و منطبق بر ارزش‌ها و آرمانهای خاصی هستند دوچندان می‌نماید.

تحقق این هدف فقط در سایه طراحی سازوکار و فرآیند مناسبی برای نظارت و ارزیابی دقیق تغییرات فرهنگی جامعه در حوزه‌های مختلف امکان پذیر خواهد بود. بدیهی است چنین فرآیندی نمی‌تواند فقط محدود به بخش فرهنگ باشد چرا که سایر حوزه‌های نظام اجتماعی نظیر سیاست، اقتصاد و اجتماع تعامل وسیعی با حوزه فرهنگ داشته و منشأ بسیاری از تغییرات در این عرصه هستند. از سوی دیگر در فرآیند تحلیل و ارزیابی مسائل فرهنگی گذشته، حال و آینده به گونه‌ای با هم مرتبط می‌گردند، بنابراین باید محدوده زمانی قابل توجهی در رصد فرهنگی مد نظر قرار گیرد. در نتیجه طراحی نظامی برای ارزیابی و رصد فرهنگی و کنکاش ابعاد مختلف موضوع کاری بس دشوار بوده و از پیچیدگی فراوانی برخوردار است. فرهنگ دارای دو بعد عینی و ذهنی است. ابعاد ذهنی در مؤلفه‌هایی از قبیل مقوله بندی، تداعی معانی، باورها، ارزیابی‌ها، معانی ضمنی، انتظارات، هنجارها، قوانین، خودشناسی‌ها، عقاید غالب، مطلوب‌ها و ارزش‌ها و معنی رفتار تجلی می‌یابد. در واقع موارد فوق نگرش مردم نسبت به محیط و دنیای پیرامون خود را نشان می‌دهد. ابعاد عینی فرهنگ، در میراث فرهنگی،

هنرهای تجسمی،

سینما،

۲-۲-۴-۱- رو به رشد و ظهور

۲-۲-۴-۲- تثبیت شده

۲-۲-۴-۳- در حال تغییر و زوال

۲-۲-۴-۴- گستره جریان

۲-۲-۴-۵- میزان تأثیر گذاری جریان

۲-۳- حوزه‌های فرهنگی:

فرهنگ در هر نظام اجتماعی در ارتباط متقابل با سایر حوزه‌های نظام اجتماعی نظیر اقتصاد، اجتماع، سیاست و نظایر آن و همچنین فرهنگ سایر جوامع بوده و بر آنها تأثیر گذاشته و تأثیر می‌پذیرد. در سایه چنین ارتباطی مفاهیم ذیل اهمیت ویژه‌ای در رصد فرهنگی پیدا می‌کنند:

۲-۳-۱- فرهنگ ملی

۲-۳-۲- فرهنگ جهانی (وجه مثبت و منفی) و فرهنگ‌های خارجی (غربی و شرقی)

۲-۳-۳- فرهنگ دینی

۲-۳-۴- فرهنگ اقتصادی

۲-۳-۵- فرهنگ سیاسی

۲-۳-۶- فرهنگ اجتماعی

۲-۳-۷- فرهنگ عمومی

۲-۴- سطوح رصد فرهنگی:

پدیده‌های فرهنگی بنا به گستره تأثیر گذاری خود فرهنگ عمومی یا خرده فرهنگ خاصی را تحت تأثیر قرار می‌دهند. بنابراین ارزیابی تغییرات فرهنگی باید در دو سطح ذیل صورت پذیرد:

۲-۴-۱- فرهنگ عمومی

۲-۴-۲- خرده فرهنگ‌ها

۲-۵- محصولات و کالاهای فرهنگی:

در دنیای مدرن با پیشرفت تکنولوژی و صنایع فرهنگی هر روز شاهد تولید صدها محصول فرهنگی در قالب کتاب، آثاری هنری، فیلم‌های سینمایی، اسباب بازی، بازیهای رایانه‌ای و غیره هستیم که نقش مهمی در فرهنگ سازی دارند.

۲-۵-۱- محصولات فرهنگی تولید داخل کشور

۲-۵-۲- محصولات فرهنگی وارداتی از خارج از کشور

۲-۶- رسانه‌ها:

رادیو، تلویزیون، اینترنت، مطبوعات، نشریات و ...
۲-۷- گروه‌های مرجع اصلی در جامعه:
گروه‌های مرجع به افرادی گویند که گفتار و کردار آنها در جامعه به عنوان الگو برای مردم و به ویژه جوانان قرار می‌گیرد و از تأثیر گذاری فراوانی در سطح جامعه برخوردار است. نظیر: ورزشکاران هنر پیشگان، دانشمندان و ...
۲-۸- سبک زندگی:

یکی از اصلی ترین حوزه‌های رصد فرهنگی توجه به سبک زندگی و الگوهای موجود در آن است. رفتار مسکن گزینی، پوشاک و مد لباس، نحوه گذراندن اوقات فراغت، مصارف فرهنگی و نظایر آن جزئی از سبک زندگی به شمار می‌روند.

۳- روش شناسی رصد فرهنگی
۳-۱- مسأله‌یابی و مسأله‌شناسی فرهنگی:

(در سطح توده‌ی عام مردم مطرح می‌باشد).
۳-۱-۱- منابع و مآخذ مسأله‌یابی: نگرش سنجی‌ها، گزارش‌های کارشناسی نهادهای فرهنگی و سایر انواع مطالعات کمی و کیفی

۳-۲- شاخص‌های تعیین مسأله‌ی فرهنگی: تطابق با ملاک‌های دینی، قدرت بالای تأثیر گذاری برگستره وسیعی از جامعه، میزان ثبات و ماندگاری، متوجه‌ی اصلی ترین ارزش‌ها و باورهای فرهنگی
۳-۱-۳- معیارهای اولویت بندی مسائل فرهنگی
۳-۲- جریان شناسی فرهنگی: (در سطح تولیدات فرهنگی نخبگان جامعه مطرح می‌باشد).

۳-۳- پردازش اطلاعات و تجزیه و تحلیل: پردازش اطلاعات حاصله از نظام رصد فرهنگی به روش فراتحلیل و یا تحلیل ثانویه اطلاعات و بهره مندی از روش‌های کیفی و دیدگاه‌های تخصصی خیرگان صورت می‌پذیرد. هریک از مسائل و جریان‌های فرهنگی از سه بعد مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۳-۳-۱- بعد دین شناختی

۳-۳-۲- بعد جامعه شناختی

۳-۳-۳- بعد روان شناختی

۳-۴- سیاست پژوهی و آینده پژوهی:

این بخش از نظام رصد فرهنگی در صدد است بعد از فرا تحلیل و پردازش نهایی داده‌ها و اطلاعات حاصل از مطالعات پژوهش‌ها، به تنظیم سیاست‌ها و راهبردهای منتج از نتایج پژوهش‌ها، مطالعات، فراتحلیل‌ها و آینده شناسی فرهنگی پیرامون مسأله یا جریان مورد نظر، مبتنی بر روش‌های علمی سیاست پژوهی و آینده پژوهی بپردازد.

۳-۵- پی‌آمد سنجی:

این مرحله از نظام رصد فرهنگی، به ارزیابی سیاست‌ها و راهبردهای به اجرا در آمده پیرامون مسأله یا جریان مورد نظر، پرداخته و بعد از پایش پی آمدهای حاصل از هر سیاست و راهبرد، پیشنهادهای لازم برای تقویت، حذف، تغییر و یا اصلاح آن ارائه می‌نماید.
در انتها، اگر در صدد باشیم، مجموعه مباحث ارایه شده در قالب یک طرح نظام مند و خلاصه ارایه نماییم، شاید بتوان با کمی اغماض الگوی ذیل را ارایه داد:

گروه‌های مرجع به افرادی گویند که گفتار و کردار آنها در جامعه به عنوان الگو برای مردم و به ویژه جوانان قرار می‌گیرد و از تأثیر گذاری فراوانی در سطح جامعه برخوردار است.

